

Stoornis en delict

Handboek psychiatrische en psychologische rapportage
in strafzaken

dr. B.A. Blansjaar, mr. M.M. Beukers, dr. W.F. van Kordelaar (red.)

© De Tijdstroom uitgeverij, 2008. De auteursrechten berusten bij de auteurs der afzonderlijke bijdragen.
Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.
Internet: www.tijdstroom.nl
E-mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 882, 1180 AW Amstelveen.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 142 4
NUR 875, 824

Inhoud

Inleiding – 7

Ben Blansjaar

Hoofdstuk 1

De psychische stoornis in het strafrecht – 9

Maarten Beukers

Hoofdstuk 2

Het deskundigenonderzoek – 29

Wim van Kordelaar

Hoofdstuk 3

Schizofrenie en andere psychotische stoornissen – 43

Ben Blansjaar

Hoofdstuk 4

Stemmingsstoornissen – 57

Peter van Panhuis en Ben Blansjaar

Hoofdstuk 5

Misbruik en afhankelijkheid van psychoactieve stoffen – 69

Hein de Haan, Cor de Jong en Corine Roeters

Hoofdstuk 6

Autistische stoornissen – 91

Arnold Bartels

Hoofdstuk 7

ADHD en andere gedragsstoornissen – 107

Theo Bakkum

Hoofdstuk 8

Zwakbegaafdheid – 123

Britta van Toorn

Hoofdstuk 9

Dementie en andere cognitieve stoornissen – 141

Ben Blansjaar

Hoofdstuk 10

Posttraumatische stressstoornis en dissociatieve stoornissen – 155

Thomas Rinne, Ronald Rijnders en Edwin de Beurs

Hoofdstuk 11

Parafilie – 173

Sybille Labrijn

Hoofdstuk 12

Pyromanie, kleptomanie en andere stoornissen in de impulsbeheersing – 197

Irene Matthaei

Hoofdstuk 13

Persoonlijkheidsstoornissen – 211

André Pen, Wim van Kordelaar en Arjan de Groot

Hoofdstuk 14

Comorbiditeit – 251

Hein de Haan en Ben Blansjaar

Hoofdstuk 15

Simulatie – 267

Erik Mol

Hoofdstuk 16

Supplement: stoornis en delict in cijfers – 277

Wim van Kordelaar

Personalialia – 335

Register – 339

Inleiding

Ben Blansjaar

If you really want to hear about it, the first thing you'll probably want to know is where I was born, and what my lousy childhood was like, and how my parents were occupied and all before they had me, ..., but I don't feel like going into it, if you want to know the truth.

J.D. Salinger, The catcher in the rye

Geslaagde misdadigers worden meestal niet berecht, gestoorde geesten vaak wel. Alle Nederlandse psychiaters dienen in de laatste fase van hun opleiding onder supervisie enkele forensisch psychiatrische onderzoeken te doen en daarover rapporten te schrijven 'pro justitia'. Op dit sinds jaar en dag verplichte onderdeel van hun specialisatie bereiden ze zich voor door cursussen en zelfstudie. De laatste fase van die voorbereiding bestaat steevast uit het doornemen van enkele door hun opleider of werkbegeleider als voorbeeld verstrekte rapporten. Ook psychologen in opleiding tot forensisch onderzoeker werken steeds met voorbeeldrapporten. Deze wijze van voorbereiding op de praktijk wordt door leerling en leraar instructief en efficiënt bevonden. Voor bij- en nascholing in de forensische psychiatrie en psychologie worden inhoud en relevantie ook vaak ontleend aan casuïstiek.

Het ontbrak tot dusver echter aan literatuur die een systematisch overzicht biedt van de forensisch relevante aspecten van psychopathologie. In hand- en leerboeken wordt meestal niet meer geboden dan enkele korte klinische vignetten tussen vooral theoretische beschouwingen. Dat geldt niet alleen voor Nederlandstalige maar ook voor internationale literatuur, waarvan de bruikbaarheid wordt beperkt door verschillen in wetgeving en jurisprudentie tussen landen en taalgebieden.

In die lacune willen redactie en auteurs van dit boek voorzien.

In de hoofdstukken drie tot en met vijftien wordt systematisch de relevante psychopathologie van de belangrijkste psychiatrische aandoeningen en persoonlijkheidsstoornissen beschreven, gegroepeerd langs hoofdlijnen van de meest gangbare internationale classificaties, DSM en ICD.¹ Aan de hand van casuïstiek gaan de auteurs in op de doorwerking of de uiting van specifieke psychopathologie in delicten en mogelijke consequenties daarvan voor het toerekenen van schuld door de rechter. In het verlengde van de prognose en behandeling van de beschreven stoornissen komen recidiefkansen en advisering met betrekking tot straffen en maatregelen aan de orde.

In de eerste twee hoofdstukken worden de stoornis in het strafrecht en het deskundigenonderzoek belicht en daarmee ook raakvlakken en kloven tussen rechtspleging enerzijds en gedragswetenschap anderzijds. De verschillen tussen die vakgebieden zijn groot, waardoor gedragsdeskundigen en juristen elkaar soms slecht begrijpen. Een voorbeeld uit de praktijk: wanneer bij een gerechtelijk vooronderzoek blijkt dat een verdachte het Nederlands niet goed beheerst, wordt terecht meestal een tolk ingeschakeld. Niet zelden wordt vanuit het Openbaar Ministerie of de rechtbank enige druk uitgeoefend op de rapporterende psychiater of psycholoog om zich ook door een tolk te laten bijstaan. Weerstand daartegen van de kant van de deskundige wordt vaak niet begrepen, en niet gemotiveerd door de deskundige, hoewel het niet moeilijk is uit te leggen dat voor een psychiatrisch of psychologisch onderzoek het contact evenzeer van belang

is als de taal en dat het contact met de onderzochte door de aanwezigheid van een tolk kan worden belemmerd.

Juristen zijn gewend juridische zaken individueel en relativerend te beoordelen, maar neigen er vaak toe van psychiaters en psychologen feitelijke en categorische uitspraken te vragen. Psychiaters en psychologen zijn gewend aan vals positieve en vals negatieve uitkomsten en aan onverklaarde klachten, maar durven vragen van juridische zijde vaak niet onbeantwoord te laten.

In het supplement worden frequentieverdelingen van categorieën van stoornissen en delicten samengevat die gedurende de afgelopen jaren zijn geregistreerd door rapporteurs en verzameld voor intern gebruik door het ministerie van Justitie. Hoewel deze registratie niet in alle opzichten aan wetenschappelijke normen kan voldoen, omvat ze veel informatie over het voorkomen van psychopathologie in het Nederlandse strafrecht, waarvan een deel hier voor het eerst openbaar wordt gemaakt.

Onderzoek pro justitia wordt verricht in opdracht van de rechterlijke macht of het Openbaar Ministerie, maar valt desondanks onder de werking van de wet op de geneeskundige behandelovereenkomst. Psychiaters, psychologen en pedagogen zijn bij onderzoek en rapportage pro justitia gehouden aan professionele standaarden, het tuchtrecht en zoniet aan de letter, dan toch aan de geest van de eed van Hippocrates.

De gedragskundige zal moeten proberen naast het belang van de rechtsvinding en rechtspleging het belang van de onderzochte te dienen en behalve de vragen van de opdrachtgever ook vragen van de onderzochte te beantwoorden, met inachtneming van de beperkingen van zijn positie en zijn deskundigheid.

Aan de mogelijkheden van die deskundigheid moet tevens recht worden gedaan. Er is wel betoogd dat op vragen naar de geestestoestand van een verdachte ten tijde van het plegen van een delict geen betrouwbaar antwoord kan worden gegeven door onderzoek op een (veel) later tijdstip, evenmin als op vragen naar de kans op herhaling in de toekomst. De diagnostiek van psychopathologie moet echter evenals somatische diagnostiek klachten en symptomen van toestandsbeelden verbinden aan algemene en individuele beloopkenmerken om een prognose en eventuele behandeling te kunnen bepalen. Met de onzekerheden en foutmarges van diagnostiek moet rekening worden gehouden bij onderzoek en rapportage pro justitia, zoals bij behandeling.

Bij een toenemende organisatiegraad en standaardisatie in het forensische veld mag niet uit het oog worden verloren dat van de deskundige een zelfstandig, onafhankelijk oordeel wordt verwacht, zeker bij de beantwoording van vragen over ontkenkende of oncoöperatieve verdachten.

Redactie en auteurs hebben geprobeerd helder te schrijven en jargon te vermijden. Hopelijk draagt dat bij aan de leesbaarheid, niet alleen voor psychiaters, psychologen en juristen, maar ook voor anderen die belangstellen in de complexe relatie tussen stoornissen en delicten. Van de psyche van de meeste veroordeelden weten we weinig en we weten vrijwel niets van misdadigers die niet worden veroordeeld. Elk misdrijf wordt begaan in een unieke interactie tussen dader, omgeving en slachtoffer, waarop veel factoren van invloed zijn. De invloed van psychopathologie, die kan verschillen van marginaal tot causaal, laat zich niet beter beschrijven dan door casuïstiek.

Noot

- 1 American Psychiatric Association, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. World Health Organization, The ICD Classification of Mental and Behavioral Disorders: Clinical Description and Diagnostic Guidelines.